

بررسی تاثیر ذکر "الله" بر درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسمان در بیماران دچار سوختگی

آذر آوازه^{۱*}، فاطمه قربانی^۲، امیر واحدیان عظیمی^۳، سهیلا ربیع سیاهکلی^۱، محمد تقی خدادادی^۴، سودابه مهدیزاده^۱

^۱ دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی زنجان، زنجان، ایران

^۲ بخش سوختگی، مرکز آموزشی درمانی حضرت‌ایت الله موسوی، زنجان، ایران

^۳ دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله اعظم (عج)، تهران، ایران

^۴ دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران

خلاصه مقاله

مقدمه: بیماران بستری در بخش سوختگی قبل از اینکه به اتاق پانسمان بروند دچار اضطراب شدید می‌شوند و علیرغم تجویز مخدر، تجربه درد و اضطراب در حین تعویض پانسمان و مدت بستری سبب آزار این بیماران می‌گردد، به نحوی که با شنیدن کلمه اتاق پانسمان دچار علائم اضطراب می‌شوند. به استناد آیه «لا یذكر الله تطمئن القلوب» و تکرار ۲۶۰ مرتبه‌ای کلمه ذکر در قرآن بر آن شدیم که تاثیر ذکر تسبیحات حضرت زهرا را که شامل تکرار نام الله به تعداد ۱۰۰ مرتبه است، را بر اضطراب قبل و درد حین تعویض پانسمان بسنجیم. تا در صورت تاثیر، از میزان تجویز داروهای مخدر و به تبع آن از عوارض نامطلوب آن‌ها کاسته شود.

هدف: این مطالعه با هدف تعیین تاثیر ذکر "الله" بر درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسمان در بیماران دچار سوختگی انجام گرفته است.

مواد و روش‌ها: مطالعه حاضر یک مطالعه نیمه تجربی است. که نمونه‌های مورد پژوهش آن را ۳۰ نفر از بیماران بستری در بخش سوختگی مرکز آموزشی درمانی حضرت‌ایت الله موسوی تشکیل می‌دهد، نمونه گیری به روش مبتنی بر هدف انجام شد. ابزار گرد آوری داده‌ها پرسشنامه‌ای مشتمل بر سه بخش بود: بخش اول مربوط به مشخصات دموگرافیک و بخش دوم مربوط به اندازه گیری میزان درد با استفاده از مقیاس عددی درد بیر (Beyer) و بخش سوم مربوط به اندازه گیری اضطراب با استفاده از پرسشنامه استاندارد Hospital Anxiety depression scale (HADS) بود. داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماري SPSS 16 و آزمونهای آماری تی زوج و کای دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد اکثریت واحد‌های مورد پژوهش ۵۷٪ مرد بودند. میانگین سنی آن‌ها ۵/۳۳ بود. اکثریت ۶۸٪ دارای سوختگی درجه دو و سه بودند. میانگین درد پانسمان بدون ذکر ۸۵/۷ و میانگین درد پانسمان با ذکر ۲۱/۵ بود که با آزمون آماری T زوج این اختلاف معنی دار بود ($P = ۰/۰۰۲$) میانگین اضطراب بدون ذکر ۱۴/۱۲ و میانگین اضطراب بعد از ذکر ۱۵/۹ بود که با آزمون آماری T هبسته ($P = ۰/۰۰۱$) این اختلاف نیز معنی دار نشان داده شد. **بحث و نتیجه گیری:** یافته‌های این پژوهش حاکی از تاثیر موفقیت آمیز بودن ذکر در کاهش درد و اضطراب می‌باشد. آیت الله مکارم شیراز در تفسیر نمونه جلد یک می‌نویسد بیان اسم "الله" سبب می‌شود فرد از نظر روانی احساس توان و نیروی بیشتری در خود کند واز عظمت مشکلات نهراسد. همچنین بسیاری از روان شناسان و روان پزشکان نیز دریافته‌اند که ذکر و دعاء، و توجه کامل به خداوند با تمام اعضاء و حواس سبب روی گردانی از مشکلات زندگی و اشتغالات فکری بدین طریق باعث رفع نگرانی، تشویش و حس ترس شده و به وجود آمدن حالتی از آرامش روانی کمک می‌کند.

کلیه حقوق انتشارات مقاله نزد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی محفوظ است. نشر توسط شرکت کوثر

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۱ اسفند ۱۳۸۹

تاریخ تجدید نظر: ۱ آبان ۱۳۹۰

تاریخ پذیرش: ۶ آذر ۱۳۹۰

کلمات کلیدی:

درد و اضطراب

سوختگی

ذکر

کاربرد در زمینه سیاست‌های بهداشت و درمان / پژوهش و آموزش پزشکی:

در مراکز درمانی با استفاده ی توام از این روش غیر دارویی، ضمن اینکه می توان نسبت به کاهش درد بیماران دچار سوختگی اقدام نمود بلکه از میزان نیاز به داروهای مخدر نیز کاست، که به تبع آن عوارض داروهای مخدر نیز به حداقل می‌رسد استفاده از این روش را می توان در مراکز آموزشی به دانشجویان آموخت تا با توجه به معنویات موجبات راحتی جسم را فراهم نمود. همچنین می توان حین انجام هر پروسیجرهای درمانی دردناک به منظور بهره بردن از تاثیر تلفظ این کلمه مقدس و انحراف فکر بیماران از این روش استفاده نمود.

*نویسنده مسئول: آذر آوازه، گروه پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی زنجان، تهران، ایران. تلفن: ۰۲۱-۳۷۳۳۴۲۱۹۰-۹۸ دورنگار: ۰۲۱-۳۹۳۳۴۲۱۹۲.

پست الکترونیکی: Avazeh@zums.ac.ir

DOI: 10.5812/quranmed.4973

کلیه حقوق انتشارات مقاله نزد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی محفوظ است.

نشر توسط شرکت کوثر

◀طریقه ارجاع به این مقاله:

آوازه آ، قربانی ف، واحدیان عظیمی ا، ربیع سیاهکلی س، خدادادی م، مهدیزاده س. بررسی تاثیر ذکر "الله" بر درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسما در بیماران دچار سوختگی. قرآن و طب. ۱۳۹۰؛ ۱(۲): ۷-۴۳. شناسه ثابت مقاله: 10.5812/quranmed.4973

۱- مقدمه

سوختگی از بسیاری جهات جزء بدترین تراژدی‌هایی است که در جامعه مدرن امروزی ممکن است فرد تجربه نماید سوختگی‌های وسیع، صدمات جسمی و روانی و اقتصادی قابل توجهی را به بیمار و خانواده وی تحمیل می‌کند (۱). در ایالات متحده سالیانه دو میلیون نفر دچار سوختگی می‌شوند. آسیب‌های سوختگی یکی از علل مهم مرگ و میر در ایران است (۲). در بخش سوختگی مرکز آموزشی درمانی زنجان طی یکسال اخیر حدود ۳۰۰ نفر بستری شده است (۳).

درد ناشی از سوختگی بسیار طاقت فرساست. درد سبب به تعویق انداختن ترمیم و بهبود زخم‌ها می‌شود (۴). درد شدید هنگام تعویض پانسما باعث ایجاد عوارضی از قبیل زخم معده و اثنی عشر و آثار بد روحی و روانی در بیماران می‌شود. و حتی بیمار دچار ضعف و افت فشار خون، بی‌اختیاری ادرار و مدفوع و شوک می‌شود. درمان درد شامل اقدامات دارویی و غیر دارویی است. با ظهور تکنیک‌های موثر، استفاده از روش‌های غیر دارویی طی دهه گذشته رایج شده است (۵). امروزه تاکید بر استفاده توأم این دو روش می‌باشد (۴).

در اغلب بیمارستان‌های ایران برای کاهش درد بیماران دچار سوختگی مسکن‌های قوی و مواد مخدر تزریق می‌شود اما به لحاظ واکنش‌های فیزیولوژیک و روان شناختی غالباً ناامید کننده هستند. در بسیاری موارد نه تنها جوابگوی تسکین درد بیماران نیستند بلکه بیماران محکوم به تحمل عوارض داروهای مخدر هستند. تهوع و استفراغ و عادت دارویی از عوارض مهم این داروهاست (۶). با اعتقاد و یقین به اینکه هر یک از توصیه‌های کتاب آسمانی دارای حکمتی مستتر است. و قرآن فرموده است: «یا ایها الذین آمنوا اذکروا الله ذکرا کثیرا» (۷) و «الا به ذکر الله تطمئن القلوب» (۸) و «فاذکرونی اذکرکم» و تجربه محققین در اینکه اغلب بیماران بستری در بخش علیرغم دریافت مخدر درد را در اتاق پانسما تجربه می‌نمایند و هر روز نسبت به روز قبل درخواست میزان بیشتر دارو دارند و متأسفانه در مواقعی که بیماران به مدت طولانی بستری هستند وابستگی دارویی ایجاد می‌شود که خود عوارض مخصوص به خود را دارد لذا بر آن شدیم تا از اعتقادات مذهبی بیماران استفاده نموده و اثر تسبیحات حضرت زهرا را که یکی از ذکرهای شناخته شده و رایج بین مسلمانان بوده و در آن کلمه الله صد بار تکرار می‌شود. را بر کاهش درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسما در بیماران دچار سوختگی بسنجیم.

۲- هدف

مطالعه حاضر با هدف تعیین تاثیر ذکر «الله» بر درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسما در بیماران دچار سوختگی انجام گرفته است. تا در صورت

تاثیر مثبت این روش غیر دارویی را با داروهای ضد درد همراه نمود تا ضمن کاهش احساس درد، نیاز به داروهای مخدر نیز کاسته شود که با کاهش میزان مصرفی دارو از عوارض ناخواسته دارو نیز پیشگیری بعمل می‌آورد.

۳- مواد و روش‌ها

این مطالعه یک مطالعه نیمه تجربی است که جامعه پژوهش آن را بیماران بستری در بخش سوختگی تشکیل می‌دهد. ۳۰ بیمار در دسترس بستری در بخش سوختگی به روش مبتنی بر هدف پس از اخذ رضایت کتبی به عنوان نمونه انتخاب شدند. از معیارهای ورود به مطالعه داشتن سن بالای ۱۵ سال و روز دوم و سوم بستری بود.

بیماران دچار خودسوزی به قصد خودکشی جزء نمونه‌های این مطالعه قرار نگرفتند. اضطراب بیماران ۱۵ دقیقه قبل از ورود به اتاق پانسما اندازه‌گیری شد و ۱۵ دقیقه پس از اتمام پانسما میزان درد آن‌ها اندازه‌گیری شد. روز بعد از همین بیماران خواسته شد که تسبیحات حضرت زهرا را نیم ساعت قبل از ورود به اتاق پانسما در اتاق خود به مدت ده دقیقه و حین تعویض پانسما بگویند. میزان درد و اضطراب آنان به روش روز قبل اندازه‌گیری شد. برای انتخاب اینکه هر نمونه روز دوم بستری ذکر بگویند یا روز سوم به روش یک در میان انتخاب شدند. ضمناً به همه بیماران ۲۵ میلی گرم آمپول پنتدین که دارای عوارض کمتری نسبت به سایر داروهای مخدر است، به صورت عضلانی نیم ساعت قبل از پانسما تزریق می‌شد.

ابزار مورد استفاده یک پرسشنامه سه قسمتی بود که در قسمت اول مشخصات دموگرافیک واحدهای مورد پژوهش ثبت گردید. قسمت دوم پرسشنامه برای سنجش میزان درد بیماران تنظیم شده بود که از مقیاس عددی Beyer استفاده شد. این مقیاس شامل نموداری است که از صفر تا ده بر اساس شدت درد رسم گردیده است. عدد صفر نشانگر بدون درد و عدد ده نشانگر درد شدید است (۹). جهت اندازه‌گیری اضطراب از پرسشنامه استاندارد (HADS) Hospital Anxiety depression scale استفاده شده که اعتماد و اعتبار علمی پرسشنامه در مطالعات متعددی از جمله مطالعه ربیعی و همکاران تأیید شده است. این پرسشنامه حاوی چهارده سوال چهار گزینه‌ای است که هفت سوال آن مربوط به بررسی افسردگی و هفت مورد دیگر در خصوص اضطراب است. در این مطالعه با توجه به اهداف تحقیق از ۷ سوال مربوط به بررسی اضطراب استفاده شد. نمرات ۰-۱۰ به عنوان غیر مضطرب و ۱۱ الی ۲۱ به عنوان مضطرب در نظر گرفته شد (۱۰، ۱۱) داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS 16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. آمار توصیفی شامل فراوانی و درصد و آمار تحلیلی شامل آزمون T جهت مقایسه میانگین‌ها مورد استفاده قرار گرفت. همچنین آزمون کولموگروف اسمیر نو برای تعیین نرمال بودن داده‌ها استفاده شد. سطح معنی داری $P < 0.05$ در نظر

جدول ۱. مقایسه میانگین اضطراب و درد ناشی از تعویض پانسما بدون ذکر و با ذکر.*

P-Value	با ذکر	بدون ذکر	متغیر
$P = 0.002$	$2/37 \pm 9/15$	$2/83 \pm 12/14$	میانگین اضطراب \pm انحراف معیار
$P = 0.002$	$2/3 \pm 5/21$	$1/4 \pm 7/85$	میانگین درد \pm انحراف معیار

Test T Samples Paired*

گرفته شد.

۴- یافته‌ها

نتایج نشان داد اکثریت واحدهای مورد پژوهش ۵۷٪ مرد بودند. میانگین سنی آن‌ها ۵/۳۳ بود. اکثریت ۶۸٪ دارای سوختگی درجه دو و سه بودند. (۶۲٪) دارای تحصیلات متوسطه بودند. بین میانگین درد و اضطراب ناشی از تعویض پانسمان با و بی ذکر اختلاف معنی داری نشان داده شده (جدول ۱-۳). همچنین آزمون کای دو بین شدت درد و اضطراب با و بی ذکر نیز ارتباط معنی داری را نشان داد.

۵- بحث و نتیجه گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که ذکر گویی سبب کاهش معنی‌دار در درد و اضطراب بیماران می‌شود.

آیت الله مکارم شیرازی در تفسیر نمونه جلد یک می‌نویسد: بیان اسم "الله" سبب می‌شود فرد از نظر روانی احساس توان و نیروی بیشتری در خود کند و از عظمت مشکلات نهراسد (۱۲). همچنین بسیاری از روان شناسان و روان پزشکان نیز دریافته اند که ذکر و دعا، و توجه کامل به خداوند با تمام اعضاء و حواس سبب روی گردانی از مشکلات زندگی و اشتغالات فکری بدین طریق باعث رفع نگرانی، تشویش و حس ترس شده و به وجود آمدن حالتی از آرامش روانی کمک می‌کند (۱۳).

پروفیسور فاندنر هوفمن طی تحقیق سه ساله‌ای که در دانشگاه آمستردام انجام داد به این نتیجه رسید که ذکر کلمه جلاله «الله» و تکرار آن و نیز صدای این لفظ، موجب آرامش روحی می‌شود و استرس و نگرانی را از بدن انسان دور می‌کند (۱۴). عقیده بر این است که:

حرف الف که کلمه «الله» با آن شروع می‌شود، از بخش بالایی سینه انسان خارج شده و باعث تنظیم تنفس می‌شود، به ویژه اگر تکرار شود و این تنظیم تنفس به انسان آرامش روحی می‌دهد. حرف لام که حرف دوم «الله» است نیز باعث برخورد سطح زبان با سطح فوقانی دهان می‌شود. تکرار شدن این حرکت که در کلمه «الله» تشدید دارد نیز در تنظیم و ترتیب تنفس تأثیرگذار

جدول ۲. میزان شدت درد ناشی از تعویض پانسمان بدون ذکر و با ذکر

میزان درد	بدون ذکر		با ذکر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
درد خفیف (۱-۳)	۷	۲۳,۳	۱۲	۴۰
متوسط (۴-۷)	۹	۳۰	۷	۲۳,۳
شدید (۸-۱۰)	۱۴	۴۶,۷	۱۱	۳۶,۷
جمع	۳۰	۱۰۰	۳۰	۱۰۰
P-value	P = ۰/۰۰۲			

جدول ۳. فراوانی اضطراب ناشی از تعویض پانسمان بدون ذکر و با ذکر

اضطراب	بدون ذکر		با ذکر	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
غیر مضطرب (< ۱۰)	۹	۳۰	۱۸	۶۰
مضطرب (> ۱۰)	۲۱	۷۰	۱۲	۴۰
P-value	P = ۰/۰۰۳			

است. اما حرف‌های حرکتی به ریه می‌دهد و بر دستگاه تنفسی و در نتیجه قلب تأثیر بسیار خوبی دارد و موجب تنظیم ضربان قلب می‌شود (۱۵).

نیکبخت نصرآبادی و همکاران در بررسی مقایسه‌ای دو روش آرام سازی بنسون و تکرار اذکار مذهبی بر وضعیت اضطراب بیماران قبل از عمل جراحی شکم به این نتیجه رسیدند که هر دو در کاهش اضطراب موثر بودند. اما در گروه ذکر فشار خون نسبت به گروه دیگر بیشتر تعدیل شده بود (۱۶).

پیشنهاد می‌شود پرستاران و پزشکان در کنار درمان‌های طبی خود به اعتقادات مذهبی بیماران و نقش اساسی آن در موفقیت روند درمان توجه نمایند و بجای استفاده از تکنیک‌هایی چون بنسون و یا آرام سازی چانه از ذکرهایی که در میان مردم مسلمان ایران رایج و شناخته شده است، استفاده نمایند. می‌توان این پژوهش را با ذکرهای دیگری چون «لا حول ولا قوه الا بالله العلی العظیم» انجام داده و نتایج را با هم مقایسه نمود.

تشکر و قدردانی

با تشکر و قدردانی از نمونه‌های مورد پژوهش بستری در بخش سوختگی مرکز آموزشی درمانی حضرت آیت الله موسوی

میزان مشارکت نویسندگان

آذر آوازه طراحی پژوهش و نویسنده مسئول مقاله

فاطمه قربانی: نمونه گیری

امیر واحدیان عظیمی: انجام آزمون آماری

سهیلا ربیع سیاهکلی: تهیه پرسشنامه

دکتر محمد تقی خدادادی: مشاوره دارویی

سودابه مهدیزاده: تایپ و ویرایش و انجام امور اداری

تضاد منافع

بیان نشده است.

پشتیبانی مالی

دانشگاه علوم پزشکی زنجان

References:

- Monahan FD. Phipps' medical-surgical nursing: Elsevier Mosby; 2009.
- Rezai E, Safari H, Motamed ol Shariati M, Asl e Agayi M. A Study of the Deceased Patients in Emam Reza Burn Ward. *J Mashhad Uni Med Sci*. 2010;52(4).
- Medical Documents of Hazrat e Ayatollah Moosavi Treatment and Training Center. 2011.
- Surrena H. Handbook for Brunner and Suddarth's Textbook of Medical-surgical Nursing: Lippincott Williams & Wilkins; 2009.
- Schwartz s. Principal Of Surgery, Eighth edition 2010.
- Rafi'i F, Mohammadi F, Jamshidi R, Inanlu M, Oskuyi F. Determining the Effect of Chin Relaxation on the Pain Intensity and Anxiety of Burn Dressing Change in the Patients Hospitalized in Tehran's Shahid Motehari Burn Ward. *Sci Res J Tehran Uni Med Sci, Iran*. 2009.
- Verse 41, Ahzab. Quran-e-Karim Translated by Qarib. Available from: <http://parsquran.com/data/show.php?sura=33&ayat=%DB%B4%DB%B1&user=far&lang=eng&tran=1>
- Verse 125, Baghara. Quran-e-Karim Translated by Qarib. Available from: <http://parsquran.com/data/show.php?sura=2&ayat=%DB%B1%DB%B2%DB%B5&user=far&lang=eng&tran=1>
- Lillis C. Fundamentals of nursing the art & science of nursing care. 6th ed. 2008.

10. Rabi'i S, Avazeh A, Eskandari F, Dust Mohammadi T, Mazloom Zadeh S, Paryad E. A Study of the Anxiety and Environmental and Mental Factors Influencing the Family of the Patients Hospitalized in Intense Care Unit. *Sci Res J ICU*. 2010;**3**(4).
11. Montazeri A, Vahdaninia M, Ebrahimi M, Jarvandi S. The Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS): translation and validation study of the Iranian version. *Health Qual Life Outcomes*. 2003;**1**:14.
12. Ayatollah Makarem e Shirazi N. *Tafsir e Numoone*.
13. Ameling A. Prayer: an ancient healing practice becomes new again. *Holistic Nursing Practice*. 2000;**14**(3):40.
14. Secrets of divine Secrets. Available from: <http://forum.ghorany.com/thread-587.html>.
15. Pour Seif E. An Abstract of Quran e Majid Interpretations (Almizan and Numoone). *Shahed Pub*. 2006.
16. Nikbakht Nasr Abadi E, Tagavi Larijani T, Mahmoodi M, Taglili F. A Comparative Study of the Effect of Benson's Relaxation Technique and Saying "Mostahab" Recitations on the Anxiety Level of the Patients before Abdominal Surgery. *Hayat J*. 2002;**10**(23).